

В. Сухомлинський писав, що «у кожної людини є задатки, дарування, талант до певного виду або декількох видів (галузей) діяльності». Саме цю індивідуальність і потрібно вміло розпізнавати, направляти життєву практику учня по такому шляху, щоб у кожний період розвитку дитина досягла своєї вершини [4]. Також він зазначав, що вчитель – головна дійова особа творчої взаємодії, співробітництва з вихованням: «У чому найвища насолода життя? По-моєму, у творчій праці, що наближається до мистецтва» [8, с. 52]. Педагог, який прагне до майстерності, має проводити навчально-виховну роботу на рівні мистецтва. Саме на цьому аспекті педагогічної діяльності акцентував К. Ушинський, коли писав: «Усяка практична діяльність, що прагне задовольнити моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать добре людині і становлять виключно риси її природи, це вже мистецтво».

Список використаних джерел:

1. Даниленко Л. І. Модернізація змісту, форм та методів управлінської діяльності директора загальноосвітньої школи / Л. І. Даниленко. Монографія. – Видання 2-ге. – К. : Логос, 2002. – 140 с.
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические произведения / Я. А. Коменский. – М.: Учебно-педагогическое издательство, 1995. – 287 с.
3. Конаржевский Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление / Ю. А. Конаржевский. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. – 336 с.
4. Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения: в 3-х т. / сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль. – М.: Педагогика, 1979. Т.1. – 560 с.
5. Тимошко Г. М. Культура управління загальноосвітнім закладом у контексті культурноосвітнього аспекту розвитку суспільства / Г. М. Тимошко // Наукові записки, Ніжинський державний педагогічний університет ім. М. Гоголя; за ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин, 2011. – № 6. – С. 24–27. – (Серія «Психолого-педагогічні науки»).
6. Ушинский К. Д. Собрание сочинений / К. Д. Ушинский. – М.: Издательство АПН РСФСР, 1948. – Т. 1. – 740 с.
7. Энгельмейер П. К. Теория творчества / П. К. Энгельмейер. – Спб., 1910. – 208 с.
8. Сухомлинський В. О. Разговор с молодым директором школы. – М.: Просвещение, 1973. – С. 51–62.

ВИХОВАННЯ ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ НА ОСНОВІ ІНВАЙРОНМЕНТАЛЬНОЇ ПАРАДИГМИ

*Середа Т. Е.
Полтава, Україна*

Один із основоположників штучного інтелекту Н. Вінер ще у середині минулого століття висловився про екологічну обстановку у світі наступним чином: «Ми так змінили своє середовище, що нині повинні змінити самих себе» [1]. Тож не дарма в Законі України «Про основні засади (стратегію)

державної екологічної політики України на період до 2030 року» вказано: «...освіта в інтересах збалансованого (сталого) розвитку дасть змогу встановити методологічні основи та запровадити безперервну екологічну освіту» [4]. На те ж націлюють і «Концепція неперервного валеологічного виховання та освіти в Україні», Указ Президента України «Про Національну програму „Діти України”» [10] тощо. В ст. 7 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» читаємо: «Підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів забезпечуються загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі в дошкільних дитячих закладах...» [5] У рішенні колегії Міністерства освіти та науки України «Про концепцію екологічної освіти в Україні» щодо дошкільників у розділі 4 «Дошкільна екологічна освіта» читаємо: «Основи екологічного мислення закладаються у дитини... ланкою у розвитку екологічної свідомості дитини стають дошкільні заклади: дитячий садок, груповий вихователь. ... перевага надається емоційно-естетичному сприйманню природи, розвитку естетичних (красиво), інтелектуальних (цікаво), гуманістичних почуттів (рослини і тварини – теж живі організми і мають право на існування) та етичних норм у ставленні до природи» [9]. Закон України «Про дошкільну освіту» у статті 18 «Основні завдання органів управління системою дошкільної освіти», напрямку вказує, що такими завданнями є і навчання малюків засобом власної безпеки [3]. «Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція)» наголошує: «Найпершим суспільним середовищем для дитини стає дошкільний навчальний заклад, метою якого є забезпечення гармонійного розвитку особистості дитини, її фізичного і психічного здоров'я, виховання ціннісного ставлення до природного й соціального довкілля, до самої себе...» [2]. В частині документу під заголовком «Інваріантна складова» виокремлені й такі важливі освітні лінії як «Дитина у природному довкіллі». Таким чином, у правовому державному полі можемо спостерігати велику турботу про екологічну освіченість майбутніх поколінь українців, тобто про загальне майбуття нації.

Але «...відсутність можливості створення оптимальної стратегії розвитку системи «людство – природа» в рамках класичної науки, з характерною для неї дихотомією об'єкта й суб'єкта пізнання, спричинили агресивне домінування Розуму над Природою. Віра Людини в перетворювальну силу «чистого Розуму»... призвела планетарне співтовариство ХХ–ХХІ ст. до краю екологічної прірви» [6, с. 1]. Прозріння відносно того, що антропоцентрична екологічна парадигма приводить людство до такого краю, й стали психологічними засадами розуміння глибин екологічної кризи, а те, за своєю чергою, породило інвайронментальну парадигму (англ.: *New Environmental Paradigm*), яку ще називають екоцентричною. Отож, на так званому «постнеокласичному» етапі розвитку наукового пізнання, як вважає багато вчених світу, в тому рахунку – й вітчизняних, вже реально постає жорстка необхідність докорінного поновлення взаємин, котрі виникають у дуже складному процесі взаємодії людини із довкіллям, що й виявляється у з'яві нової – «...інвайронментальної парадигми,

яка орієнтується на відсутність протиставлення людини і природи, а також на сприйняття природних об'єктів як повноправних суб'єктів» [6, с. 2].

Саме оцю ідею – рівноцінного партнерства Людини й Природи – ми і просуваємо в освітніх програмах для дошкільників нашого ЗДО, маючи на увазі перш за все те, що змінювати людей, як відомо з науки психології, надзвичайно важко, виховувати ж змалечку в потрібному руслі – незрівнянно продуктивніше й перспективніше заняття. Що є стержнем педагогічного процесу при тому? Працюючи над екологічним вихованням, постійно тримаємо у пам'яті слова великого Й. Г. Песталоцці: «Аби змінити людей, потрібно їх любити. Вплив на них пропорційний любові...» [8] Тож проводячи заняття за екологічною тематикою – а це найчастіше бесіди, спостереження, експерименти на Екологічній Стежині, у найближчому гаю, а за несприятливої погоди – у живому куточку ЗДО, – уважно ставимося не лише до природних подій у доквіллі, не тільки демонструємо дітям реальні (сезонні чи у зв'язку із забрудненням) зміни у ньому, але й попереджаємо про можливі, у тому рахунку – й негативні та загрозові для нашої особистої, зокрема, та соціумної безпеки, загалом.

Зосереджуючи дитячу вагу на об'єктах доквілля, уважно й повагою та любов'ю до дитини (буквально кожної при тому), спостерігаємо за її реакцією на все, що відбувається, занотовуємо у педагогічні щоденники, потім аналізуємо зміни у ставленні дошкільників до проблем у спілкуванні людини з природою, обов'язково наголошуючи при тому, що безпека людини – то й безпека для природних об'єктів і – навпаки.

Вчений М. Белл розділяє інвайронменталізм на: антропоцентричний і екоцентричний. Перший – то своєрідний заклик до «добропорядного поведіння» з природою, коли досягається так звана обопільна солідарність інтересів, тобто забезпечення високої якості існування соціуму й одночасне збереження природи. Екоцентричний же інвайронменталізм – то заклик вбачати у доквіллі його власну моральну цілісність та цінність з його ж власними правами, красою, людей – лишень часткою тієї цілісності та цінності [11].

Як пише українська науковиця І. В. Книш, «Рух до стійкого розвитку має бути пов'язаний із відмовою від абсолютизації ідей антропоцентризму, природним поєднанням основних його ідей з основними положеннями біоцентризму, екоеволюції, екологізму та інвайронменталізму. При цьому дуже важливим має стати питання про визнання самоцінності природи і відмови від розгляду її як джерела постійного споживання та використання для задоволення потреб людини та суспільства» [6, с. 7].

І такий вітчизняний практичний досвід є, адже інвайронменталізм в Україні поширюється з кінця ХХ ст. Є подібний досвід виховання нового ставлення до природи і серед вітчизняних ЗДО. Так, у авторки О. В. Кривонос, котра є практиком у педагогіці, читаємо про те, що зрушити на краще ситуацію в екологічній свідомості, «...що складалася, скільки існує біовид Homo «Sapiens», можливо лишень за умови прийняття людиною інвайронментальної парадигми, формування еколого-валеологічної свідомості, що визнає гармонійний розвиток людини та природи найвищою цінністю. При цьому вплив на природу змінюється взаємодією із нею, що нове у науці й практиці» [7].

Ціллю розвитку ЗДО в контексті управління якістю екологічної та безпекової освіти бачиться створення умов, що забезпечать перш за все

оптимальний особистісний розвиток кожної дитини. Виходячи із новітніх позицій методології педагогіки, така, оптимальна, побудова педагогічного процесу в аспекті, котрий нас цікавить, передбачає: реалізацію культурологічного, системно-структурного, комплексного, діяльнісного, полісуб'єктного, середовищного підходів; визначення перспектив у роботі з педагогами; реорганізацію системи екологічної освіти у закладі; своєчасний та якісний моніторинг результатів діяльності ЗДО у ході педагогічного аналізування; рефлексію, удосконалення матеріально-технічної бази; зміцнення зв'язків із сім'єю, громадськістю» [там же]. «...вибіркова постановка питання: чи інтегрована еколого-валеологія (в аспекті науки й освіти), чи розділені поміж собою екологія та валеологія? – неправомірні, тому що доцільність та необхідність у кожному виді знань і діяльності виявляється у певних пізнавально-діяльнісних ситуаціях та вивченні уповні визначених явищ: як інтегрованих, так і диференційованих... екологія та валеологія (як науки й види освіти) на сьогодні вивчені глибше, ніж еколого-валеологія, котра має ще порівняно малий для науки строк свого існування. Але загальна, планетарна інтеграція, свого роду «гібридизація» тих чи інших наук настійливо вимагають того ж і від екології та валеології. І причому: знання вчених минулих століть... також органічно-акуратно влягаються поміж іншими «цеглинками» фундаментальних наук, зокрема, – у підвалини науки новітньої-інтегрованої: еколого-валеології» [там же].

Найголовніше ж, що має педагог донести до свідомості дитини: у природи потрібно брати не те, що потрібно людям для задоволення їхніх власних потреб, а те, що в реалі може їм віддати природа без збитків у процесі задовільного самовідтворення.

Список використаних джерел:

1. Вінер Норберт Людина управляюча. URL: http://grachev62.narod./wiener/the_human_use_of_human_beings.html (дата звернення: 11.01.2023).
2. Державний Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція) : Київ, 2012 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> (дата звернення: 13.01.2023).
3. Закон України : Про дошкільну освіту від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 вересня (№ 178-179). С. 10–22. Київ: Дошкільне виховання, 2001. 56 с.
4. Закон України Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (Дата звернення: 16.05. 2020).
5. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» URL: <http://sfs.gov.ua/arhiv/podatкова-baza-do-nabrannya-chinnosti-podatkovim-kodeksom/normativno-pravova-baza/zakoni-ukraini/arhiv-zakoniv-ukraini/zakoni-ukraini-za-1991-rik/60472.html> (дата звернення: 27.10.2020).
6. Книш І. В. Методологічні зрушення в екологічному знанні за доби постнеокласичної науки: термінологічний аналіз та різноманітність підходів. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83123/1/Knysh_Metodolohichny_zrushennia.pdf (дата звернення: 21.01. 23).

7. Криницька О. В. Формування екологічної культури, здорового та безпечного способу життя у дошкільному закладі (на прикладі дошкільного закладу ясла-садок «Теремок» м. Охтирка Сумської області) : Магістерська кваліфікаційна робота. Полтавський національний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. 2019 р.
8. Песталоцці Йоганн Генріх Книга для матерів. URL: https://bookz.ru/authors/iogann-genrih-pestalocci/kniga-dl_571/page-2-kniga-dl_571.html С. 2 (дата звернення: 12.01.2023).
9. Рішення колегії Міністерства освіти та науки України «Про концепцію екологічної освіти в Україні» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> (дата звернення: 15.01.2023).
10. Указ Президента України «Про Національну програму „Діти України”» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/63/96#Text> (дата звернення: 11.01.2023).
11. Bell M. An Invitation to Environmental Sociology. London, New Delhi. 1998. 342 p.

ДЕЯКІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ПРАКТИКИ А. С. МАКАРЕНКА

*Седаков О. В.
Полтава, Україна*

Необхідність вивчення педагогічного спадку видатного педагога Антона Семеновича Макаренка, визнаного науковою спільнотою і практиками світового рівня, зумовлена його успішним досвідом виховання підлітків. Зупинимося на питаннях становлення Антона Семеновича як менеджера, розглянемо його діяльність як управлінця, яка, безумовно, посприяла досягненню ним педагогічних успіхів. Більшість дослідників виділяють важливі принципи управління, які використовував педагог в своїй практиці, розглянемо деякі з них.

1. Одним з найважливіших принципів системи виховання А. Макаренка була **дисципліна**. Педагог убачав дисципліну обов'язковою ознакою колективу, без якої неможливе нормальне його існування, на його думку, дисципліна прикрашає колектив. При цьому Антон Семенович заперечує протиставлення дисципліни і свободи, тому що і свобода, і дисципліна – поняття протилежні свавіллю.

2. Оскільки в колективі є невід'ємним принципом **єдність дій** (як в невеликому колективі так і у з'єднаному з декількох) при виконанні завдань, які поставлені перед ним, виникає необхідність мати керівника, який може очолити колектив для здійснення поставленої мети. І тут виникає принцип **єдиноначальності**, коли керівник бере на себе відповідальність і за дисципліну, і за якість виконання колективом завдань. Важливо розуміти, що право керівника роздавати накази несе за собою відповідальність за їх наслідки. Тому Макаренко виступав проти «касти командирів», яка була б відірвана від колективу і не відповідала за наслідки своїх дій, а, натомість, була б взірцем для наслідування. Ось чому принцип **влади і відповідальності** є важливим у досвіді Антона Макаренка.

3. Принцип **централізації** у твердженнях А. Макаренка передбачає вимогу, щоб кабінет керівника став центром уваги всього колективу. Своє